

אוצרות אורייתא

מהגאון רבי חיים שמרלר שליט"א

ראש ישיבת חיי תורה

פרשת כי תשא

להוריד קדירת בשר בחלב מהפלטה בשבת

חזר לביתו בליל שבת ומצא קדירת בשר בחלב על הפלטה ❖ בשר בחלב אי הוי מוקצה בשבת ❖ ההבדל בין איסורי אכילה לאיסורי הנאה ❖ טלטול 'מי הנטילת ידים דשחרית' בשבת ❖ טלטול מוקצה כדי לא לעבור על בישול בשר בחלב ❖ האם מותר להרבות ממין אחד כדי שיתבטל המין השני למנוע מאיסור בישול בב"ח ❖ (ב) העמיד קדירת בשר בחלב על הפלטה בעודו מכובה האם חייב כשנתבשלה ❖ ההבדל בין בישול בשבת לבישול בשר בחלב ❖ האם בישול בשר בחלב נאסר גם ללא נתינת טעם ❖ העמדת בערב שבת על כיריים חשמלית ויופעל מאיליו בשבת ❖ נפק"מ האם שעון השבת כבר פועל בערב שבת ❖ אי הוי גרמא כשנדלק אחר כך השעון ❖ התחיל הבישול באש ונגמר ע"י החמה

לא תבשל גדי בחלב אמו (כ"ג, י"ט).

ובגמרא חולין (קטו ב') איתא דבי רבי ישמעאל תנא, (שמות כג שמות לד דברים יד,) לא תבשל גדי בחלב אמו ג' פעמים, אחד לאיסור אכילה, ואחד לאיסור הנאה, ואחד לאיסור בישול. ונעמוד אי"ה בכמה נקודות בנוגע לבישול בשר בחלב.

וטרם כל, נביא מה שכתב ברבינו בחיי על דרך הפשט, טעם המצוה הזאת, לפי שהוא מטמם את הלב, שהרי החלב נעשה מן הדם והדם מזגו רע ומוליד אכזריות, ואחד מטעמי האיסור שבו שאינו מקבל שנוי והתפעלות בגוף כשאר הדברים הנאכלים, ולכך טבעו הרע נשאר בתוכו מבלי שנוי, ואף על פי שנשתנה עכשיו מדם לחלב וקבל שנוי והתפעלות שהועתק לדבר אחר, מכל מקום כשחוזר ומערבו עם הבשר הרי חוזר לכח הדם וטבעו הראשון כבתחילה, והתערבם יחד מטמם הלב ומוליד גסות ותכונה רעה בנפש האוכל.

חזר לביתו בליל שבת ומצא קדירת בשר בחלב על הפלטה

מעשה שהיה אחד הניח קדירה שעדיין לא נתבשלה כמאכל בן דרוסאי בערב שבת על הפלטה, והיה הפלטה מחובר לשעון שבת שעתיד היה כחצי שעה לפני שבת להפעילו, ובעל הבית הלך מביתו בהנחה שהפלטה יופעל ע"י השעון שבת עוד לפני שבת ויבשלו המאכלים כל צרכם. והנה אחר כך בבואו לביתו בליל שבת נתגלה שהיה בכאן קדירת בשר בהמה בחלב בטעות ובשגגה, ואינו יודע מה מצב הבישול לעת עתה, האם כבר נתבשל כמאכל בן דרוסאי או כל צרכו באופן שכבר הוי בישול בשר בחלב דאורייתא, או לא. ונשאלה השאלה, מה יעשה, האם יוריד הקדירה מעל הפלטה וישפכנה לאיבוד דהרי בשר בחלב אסור בהנאה כשנתבשלה (אם נאמר דבישול על הפלטה הוי כדרך בישול), או דישאיר אותו עד מוצאי שבת על הפלטה אפילו שבמהלך השבת בודאי יתבשל כל צרכו ויתחייב על בישול בשר בחלב.

אורייתא

פרשת כי תשא

אוצרות

בשר בחלב אי הוי מוקצה בשבת

הנה בבשר בהמה בחלב דהוי מן התורה דאז לכולי עלמא נאסרה בהנאה, אם היה בדרך בישול כמבואר ביורה דעה (ריש סי' פ"ז), ואם כן קדירה שיש בו בשר בחלב שנתבשלו ביחד הרי שבשבת הוא מוקצה דהרי הוי ככל שאר איסורי הנאה, ואפילו שבועצם הוי מאכל הראוי לאכילה רק איסור דרביע עלה, וכפירות שאסורים באכילה בשבת כגון פירות שאינן מעושרים דפסק בשו"ע הרב (סי' ש"ח סעיף ט') דכל המאכלים האסורים בהנאה שאינו יכול להאכילן אפילו לכלבים ואפילו אין איסורם אלא מדברי סופרים כגון סתם יינם וכדו', ואפילו אין איסורם אלא בו ביום בלבד, כגון טבל שיכול לתקנו במוצאי שבת, הרי הם מוקצה מחמת גופו ואסור לטלטל אפילו לצורך גופו או מקומו, ובזה אינו כמאכלים האסורים באכילה ומותרים בהנאה שיכול להאכילם לכלבים, דאם הם מוכנים ועומדים להאכילן לכלבים, כגון נבילות וטריפות, מותר לטלטלן כשאר מאכלי בהמה, וכו', יעו"ש.

ההבדל בין איסורי אכילה לאיסורי הנאה

והגם דאיסורי אכילה גם אם אינו ראוי לבעלים לכאורה יש לדון בו משום מוקצה, אבל איסורי הנאה חמיר טפי כדמשמע בביצה (דף כא) אין מזמנין את הנכרי בשבת גזירה משום שיורי כוסות, היינו שמשיריין יין בכוס, ומקשינן ולטלטלינהו אגב כסא, מי לא אמר רבא מטלטלין כנונא אגב קיטמא אע"ג דאיכא עליה שברי עצים, ומתרתא הגמ' התם לאו איסורי הנאה נינהו הכא איסורי הנאה נינהו, ופרש"י הכא איסורי הנאה נינהו "ומוקצי טפיי", ועי' בחזון איש (סי' מ"ח סק"ו) שכתב להוכיח דהא דשרי לטלטל כנונא עם שברי עצים וכן אבן ע"פ החבית, הוא משום דאבן ושברי עצים לא חשיבי מוקצה כ"כ והותר לטולן אגב היתר, אבל באיסורי הנאה לא, וא"כ בשכח איסורי הנאה ע"ג הכר אסור לנער, ואפשר דדוקא אגב כסא אסור באיסורי הנאה אבל בשכח שרי בכל ענין עכ"ל, והיינו דמסתפק בכוונת רש"י דמה דקיימא לן דאם שכח מוקצה על גבי היתר באופן דלא הוי בסיס, דמותר לנער ההיתר כדי שיפול המוקצה, אולי באיסורי הנאה אסור לנער גם אם שכח את האיסור הנאה על גבי ההיתר. אמנם לבסוף מסיק שם בכוונת הדברים, דכיון דהם איסורי הנאה, הם חשיבי, דאיסורן מחשבן ולא בטלי אגב כסא, ונמצא דלא עדיפי משאר מוקצה אלא דלית בהו היתר זה דשיורי כוסות דבטילין מחמת מיעוטן, אבל באופן דלא נעשה בסיס כמו בשכח אין חילוק בין איסורי הנאה לשאר מוקצה.

טלטול נעגיל וואסער (מי נטילת ידיים דשחרית) בשבת

וכעין המדובר גם דנו האם מותר לטלטל מי נטילת ידיים של שחרית (נעגיל וואסער), והיינו הגם שהוא ראוי בפועל לשתיה, אמנם כיון ששורה עליו רוח רעה, שוב אינו ראוי, ודן בביאור הלכה (סו"ס שלי"ח) וכתב דלא מיקרי אינו ראוי, דאין עליהם שום איסור אלא מפני שרוח רעה שורה עליהן, ולא מקרי אינו ראוי רק אם הוא מעורב בטיט שיורד מן הגג, או שיש עליהם איסור עכ"פ מדרבנן, וכמו גבי טבל מדרבנן שהזכירו הפוסקים. וכן דנו בנוגע למים אחרונים.

אוצרות להוריד קדירת בשר בחלב מהפלטה בשבת אורייתא

טלטול מוקצה כדי לא לעבור על בישול בשר בחלב

ובספרי דרכי הלכה (סי' רנ"ד בהוספות) הבאתי מקונטרס תבונה (ח"א כ"ז) שם נדפס מהגאון ר' ישראל סלאנטער זצ"ל שנסתפק בשכח והניח קדירה שיש בה בשר בחלב בערב שבת, אם מותר לסלק את הקדירה בשבת קודם שיבא לידי בשר בחלב. ויסוד השאלה היא האם התירו טלטול מוקצה שהוא דרבנן כדי למנוע איסור בישול דבשר בחלב, ורצה לפשוט את הספק מהא דהתירו לו לרדות הפת קודם שיבא לידי איסור סקילה (שבת ד.), הרי שהתירו איסור דרבנן שהוא רדיית הפת, כדי למנוע מאיסור תורה וחיוב סקילה, ודחה דאפשר שכל מה שהתירו חז"ל הוא לעבור על כמו רדיית הפת דהוא משום עובדין דחול, אבל לא התירו לטלטל מוקצה שהוא חמור יותר כדי למנוע איסור תורה. וכן אפשר שהתירו לו איסור שבת דרבנן בשביל שלא יעבור על איסור תורה של שבת עצמו, אבל לא התירו לו איסור דרבנן בשביל איסור בשר בחלב, וכעין מה דאיתא במנחות (מח.). דעמוד וחטא בשבת בשביל שתזכה בחול לא אמרינן. ובאמת דיש לחלק דהתם אינו לאותו יום אלא לצורך מחר, אבל כאן דאם לא יסלק את הקדירה הרי יעבור בו ביום על איסור בישול דבשר בחלב.

האם מותר להרבות ממין אחד כדי שיתבטל המין השני למנוע מאיסור בישול בב"ח

וכהאי גוונא יש גם לחקור מה הדין בחול כשהניח קדירה על האש לבשלו ונודע כי יש בו בשר בחלב, ואי אפשר להורידו, האם מותר להרבות עליו ממין אחד כדי שיבטל את המין ההפכי, וממילא לא יעבור על איסור בישול דבשר בחלב, והנה הגם שגם להרבות דינו כאין מבטלין איסור לכתחילה, כמבואר ביורה דעה (סי' צ"ט סעי' ו'), מכל מקום אינו ממש כמבטל לכתחילה שנחלקו אי הוי איסורו מן התורה או רק מדרבנן, אך יש לומר דממה נפשך, אם הקדירה עדיין לא הגיע לכדי בישול הנחשב לאיסור בישול בשר בחלב, אם כן עדיין אין זה איסור מן התורה, ושוב בזה שמרבה עליו ממין אחד לא הוי כמבטל איסור לכתחילה דהרי אינו איסור לעת עתה מן התורה, וכן מן הסתם נידון כביטול בשעת היתר דנודע אריכות הדברים בזה האם יש איסור, ואם כבר הגיע לדרגת בישול מן התורה, שוב כבר נתחייב ומה יועיל עתה ביטול.

- ב -

העמיד קדירת בשר בחלב על הפלטה בעודו מכובה האם חייב כשנתבשלה

ועתה נפן עצמינו לברר החלק השני של המעשה האם הפלטה שנדלקה על ידי שעון שבת ונתבשלה הקדירה האם מעשה זה מתייחסת לאדם שהעריך את השעון. דכאמור התורה אסרה במיוחד עצם הבישול בשר בחלב, ולכן יש לדון באופן שהניח קדירה בשר בחלב על הפלטה החשמלית ועדיין היה מכובה, ואחר כך נדלקה הפלטה על ידי שעון שבת, ונתבשלו יחדיו, האם חייב בכהאי גוונא דסוף סוף יש כאן כתוצאה מהנחתו מעשה בישול בשר בחלב, או כיון שלא עשה מעשה ההדלקה והבערת האש, אינו חייב.

אורייתא

פרשת כי תשא

אוצרות

☞ ההבדל בין בישול בשבת לבישול בשר בחלב

ולפני שנביא דברי האחרונים באופן כזה בשבת, יש להקדים ולהסביר מה ההבדל בין בישול בשבת לבישול בשר בחלב, הנה החתם סופר בתשובותיו יור"ד (סי' צ"ב) שדן בענין הדלקת נר בשבת אם יש בו נמי משום בישול לבד ממה שיש בו משום הבערה, דהרי השמן שסביבות הפתילה טרם שנשרף הרי מתבשל, ואם כן כל מבעיר נר בשבת יתחייב גם משום מבשל. כתב החתם סופר לחלק בין בישול לגבי מלאכת שבת לבישול בשר בחלב, דלענין מלאכת שבת בודאי המדליק נר בשבת, אין בו משום בישול רק משום הבערה לכו"ע [אף לסוברים מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב], ואף דלגבי בשר בחלב ס"ל לגדולי האחרונים דהוה מבשל [לגבי נר חלב שעירבו בו חמאה שדנו בזה האחרונים דהרי מבשל החמאה והשומן כשמדליק הנר], מכל מקום מלאכת שבת בעינן שיהיה כיוצא בו במשכן, ושם היה בישול הסממנים שדבר המבושל היה בעולם והיו צריכים לו וכל בישול שכיוצא בו חייב עליו וכו', ומכל מקום ענין בישול בשבת שצריך להדבר המתבשל, ועל כל פנים נשאר בעולם, מה שאין כן כשכלה והולך ואחר הבישול לא נשאר בידו מאומה וכו', מה שאין כן בשר בחלב דרחמנא קפיד על מעשה הבישול.

ויוצא לנו איפה מדבריו הק' דבישול בשבת אינו אותו גדר דבישול בשר בחלב, ובבשר בחלב קפיד רחמנא על מעשה הבישול, ועצם הבישול יחדיו הוא מעשה מתועב.

☞ האם בישול בשר בחלב נאסר גם ללא נתינת טעם

וכבר דיברו מזה לחקור בסגנון אחר מה הגדר דבישול בשר בחלב, האם בבשר בחלב עיקר האיסור הוא עצם הבישול יחדיו וזהו האיסור ואפי' בלא נתינת טעם, אלא שלגבי אכילת הבשר בחלב שם בודאי כדי שיתחייב צריך שירגיש הטעם, אבל על הבישול עצם הבישול אסרה תורה, או דהאיסור הוא נתינת טעם ע"י בשול. וכן משמע ברש"י (בחולין קח ד"ה אמר ליה רבא וכו'), מדלא אסרתו תורה אלא דרך בישול ואין לך כגון זו שלא יתן טעם עכ"ל. ויותר מכן משמע שם ברבינו גרשום ז"ל, שכתב דרך בישול אסרה תורה, כלומר ומהו דרך בישול, דכל דבר שמתבשל בקדירה, דרכו ליתן טעם, והאי נמי לא אסרה תורה אלא דרך בישול עכ"ל. ומוכח מלשון קדשם דעיקר איסור בישול היא בזה שנתנו טעם אחד בשני על ידי הבישול, ובכל אופן בשבת פשיטא דמעשה הבישול אסרה תורה גם ללא נתינת טעם. [ולא נכנס לדברי האחרונים האם בבישול מים יש בו איסור מן התורה ומה ששייך לעניינינו, כי אין כאן מקומו להאריך].

☞ העמדה בערב שבת על כיריים חשמלית ויפעל מאיליו בשבת

ועתה נפן עצמינו בנוגע למלאכת האופה והמבשל בשבת באופן זה דאם הניח קדירה מערב שבת על הכיריים החשמליות ועל ידי שעון שבת יופעל מאיליו ויתבשל בשבת, האם יש

אוצרות להוריד קדירת בשר בחלב מהפלטה בשבת אורייתא

בו איסור דמבשל בשבת, מצד אחד הרי אינו עושה שום פעולה בשבת עצמו, ומאידך הרי השעון שבת הוכוונה על ידו, ודנו בזה גדולי אחרוני זמנינו. גם מה שנוגע לדין דחזרה ושהייה בשבת, אמנם אנו נדון רק בנוגע לעצם בישול, מה שנוגע לעניינינו לבשר בחלב.

בחזון איש (סי' ל"ח או"ב, וכן לעיל סי' ל"ז אות כ"א) כתב דביש לו תנור הניסק ע"י חשמל והכין מערב שבת שעון לפתוח החשמל בשעה ידועה אסור להעמיד קדירה על גביו קודם שבא האש, ואפי' תבשיל שבשל כל צרכו ואפי' הוא חם וכדין איסור חזרה דחשיב כמשהה בשבת, ואפי' אם בתנור שמסיק הנכרי לא חשיב משהה, התם מחוסר מעשה של בעל בחירה אבל הכא דסוף החום לבוא מעצמו חשיב מעשה, ועי' בספר אז נדברו (ח"ב סי' י"ז) דלדעת החזו"א גם בהעמיד על גביו כירה דולקת בערב שבת, והשעון יכבה בשעה מסוימת ושוב יחזור וידליק, נמי חשיב כמחזיר בשבת, דבמה שעמד שעה אחת כשהכירה היתה נכבית חשיב כעומד על גביו קרקע, וכן דלדעת החזו"א אסור גם בער"ש להעמיד קדירה אפי' נתבשל כל צרכו וכן בשו"ת מנחת יצחק (ח"ד סי' כ"ו) האריך בזה ובדברי החזו"א, ומסיק דאין להתיר לעשות כן אפי' מערב שבת אפי' בגרופה וקטומה ואפי' ביבש, וגם דשייך בזה משום זילותא דשבת.

נפק"מ האם שעון השבת כבר פועל בערב שבת

ועי' בשו"ת אגרות משה (חאו"ח ח"ד סי' ס') דאסור להעמיד בער"ש קדירה על פלטה חשמלית שהשעון יפעילו ויתחיל להתבשל מחר כשעה לפני האכילה, דעדיין לא נעשה כלום במלאכה זו קודם שבת ומשו"ה לא דמי למה שהתירו להניח על גבי האש קידרא חייתא רגע לפני כניסת השבת ואף שהבישול נעשית כולה בשבת, דזה משום דכל המלאכה שאדם עושה בבישול הוא העמדת הקדירה על גביו האש ואילו עצם הבישול נגמרת ע"י האש מאליה, ומשו"ה כשהניח הקדירה על גביו האש בערב שבת כבר עשה כגמר האדם כל מעשיו במלאכה זו, מה שאין כן בנידון דידן שהנחתו לאו כלום הוא, דהא התנור אינה פועל עכשיו, והנה לפי טעם זה היה מקום לדון להיתר באופן שהתנור פועלת ברגע נתינת הקדירה עליה דאז מצד הנותן נגמר פעולתו וכנותן על גבי האש, ואף שרגע אח"כ יפסיק השעון את פעולתו זה כבר ענין אחר, ואמנם יש לעיין דשמא כיון שיוודע שתיכף אחר נתינת הקדירה עליו תיכבה האש לא הוי מצידו כגמר מלאכה. וכן העיקר משום זילותא דשבת דזה טעם גדול לאסור בכהאי גוונא, ומשו"ה מסיק לאיסור.

אי הוי גרמא כשנדלק אחר כך השעון

ובספר מאורי אש להגרש"ז אורבך זצ"ל (פרק ד' עמוד פ"א) כתב (בתוך הדברים שם) דבכהאי גוונא שהמלאכה נעשית אח"כ מעצמה לא חשיב כלל גרמא למלאכה, ולפי"ז רצה לומר דבר חדש דאיסור העמדת קדירה קודם ההיסק, הוא דוקא אם אח"כ נעשה ההיסק ע"י אדם, מה שאין כן העמדת קדירות בשבת על תנור אלקטרי שידלק אח"כ מעצמו ע"י שעון בכהאי גוונא קיל טפי משום דמלאכת הבישול שלאח"כ מתייחסת רק להשעון ולהמכונה האלקטרית שבתחנה שהיא מהוה את הזרם, וא"כ גם לבסוף אין כאן כלל מלאכה הנעשית ע"י אדם ושרי שפיר לדעת הסוברים דגרמא שרי אף שלא במקום פסידא, אם נניח דאף בכהאי

אורייתא

פרשת כי תשא

אוצרות

גוונא שהמלאכה נעשית ודאי לאחר זמן, מ"מ חשיב רק גרמא כיון שאין נעשית מיד - אמנם מסיק דחלילה להקל בזה כי בענין זה האריכו כבר כל גדולי הדור על דברי הענגלי"ש-קיי"ץ וכתבו בזה כמה טעמים לאיסור, וכמעט כל הטעמים שייכי נמי בדידן.

ובשו"ת הר צבי (תאו"ח א' סי' קל"ו) דן באחד שהניח בשבת קדירה עם מרק מבושל על התנור החשמלי בזמן שהיה מכובה, ואח"כ נדלק ממילא ע"י שעון אוטומטי, אם מותר לאכול את המרק. והנה במרק שהיה קר כשהניחו ודאי שאסור לעשות כן, ודומה למש"כ רמ"א דאסור לשים על התנור לפני שהוסק ואח"כ יוסק התנור ע"י נכרי, ועי' מג"א (סקמ"א) הטעם דהוי כאחד נותן את הקדירה ואחד נותן את האור דפטור אבל אסור, ובנידון דידן נמי זה שהשעון מדליק אח"כ את הפלטה הוי כהוסק אח"כ ע"י נכרי שאסור. ולענין לאסור התבשיל, אם כוונתו היה שיבוא אח"כ לידי בישול יש לאסור, אולם אם המרק היה חם כשהניחו על הפלטה, ואח"כ נצטנן ואז הודלק ע"י השעון, צידד להיתר, עפ"י מה שכתב הגרע"א (סי' ש"ח על מג"א סק"א) דליתן על הכירה קודם ההיסק תבשיל לח בעודו ורותח ואחר שיצטנן יסיק הנכרי את הכירה, י"ל דשרי לכתחילה, דהא דאחד נותן המים ואחד את האור, הראשון אסור. כיון דאילו האור שם אז היה חייב משום מבשל, אבל בזה בעידנא דנותן שם אף אם היה שם היה מותר, דאין בישול אחר בישול, ולאחר שנצטנן לא עביד מידי - ומסיים דיש לדון בזה דהוי מעמיד קדירה בשבת במקום שסוף אש לבוא והוי כמקרב הקדירה אל האש דיהא בו איסור של תורה [עפימ"ש במקו"א דק"ו הוא מנזקין דחייב במקרב כמבואר בסנהדרין עז. וב"ק נ"ו, וע"ש] ושאיני מארס של נחש שכתבו התוס' שם דשהארס עדיין אינו בעולם, דזרם החשמל כבר ישנו בעולם, וא"כ ע"י השעון האוטומטי סופו שיגיע מאיליו אל התנור.

ועל כל פנים הנה לפי דברי החת"ס האמורים לעיל דשאני גדר בישול בשבת מגדר בישול בשר בחלב, דבבשר בחלב עצם מעשה הבישול הוא מעשה מתועב, וגם אם יתכלה המבושל לגמרי מן העולם, אפשר דגם בכהאי גוונא להעמיד קדירת בשר בחלב על פלטה חשמלית שידלק מאיליו ואז יתבשל, שמא עובר על דין בישול בשר בחלב דסוף סוף נעשה בכאן הדבר המתועב דבישול בשר בחלב.

☞ התחיל הבישול באש ונגמר ע"י החמה

ואפשר דיהא תלוי בהנ"ל גם השאלה דלהלן, הנה קיימא לן דבישול בשבת הוא רק באש או תולדות אש, אבל בישול בחמה ממש אין בו משום מלאכת הבישול, ואילו בבשר בחלב פסק השו"ע (סי' פ"ז סעי' ו') דהמבשל בחמי טבריה אין לוקין עליו.

ובספר דרכי תשובה (סי' פ"ז סק"ז) הביא דבספר אהל אברהם להגר"א שאג זצ"ל (סי' צ"ד) כתב שאם הניח קדירה על האש בשבת וקודם שהגיע למאכל בן דרוסאי לקחו והניחו בחמה ונגמר בישולו, חייב משום מבשל. והוסיף ע"ז בדרכי תשובה דה"ה בבישול בשר בחלב, ולכאורה אפשר לדמותו לענינינו, דהרי מה שנתבשל אחר כך בחמה הוי כנתבשל אחר מאיליו על ידי שעון שבת, דהרי בחמה פטור ומכל מקום מחייב באופן המבואר.

